

## РОЗДІЛ II

# ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЯ ТА ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ВИЩОЇ ШКОЛИ

УДК 378.035.658-05

**Вісвська Муза Георгіївна,**  
кандидат педагогічних наук, доцент,  
Криворізький економічний інститут  
Державного вищого навчального закладу  
«Криворізький національний університет»

## ПЕДАГОГІЧНА ДІАГНОСТИКА В ДОСЛІДЖЕННІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ З ЕКОНОМІКИ В ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

*У статті подано аналіз ситуації щодо економічного середовища України та порушено проблему формування соціальної відповідальності майбутніх менеджерів з економіки у процесі фахової підготовки. Автором зосереджено увагу на сутності даного процесу, виокремлено стадії технології педагогічного діагностування формування соціальної відповідальності майбутніх менеджерів з економіки. Наведено приклади емпіричних методів дослідження, що були використані під час зазначених етапів (методика оцінювання соціальної відповідальності студентів В.Л. Марищука).*

**Ключові слова:** педагогічна діагностика, менеджер з економіки, фахова підготовка, соціальна відповідальність.

**Постановка проблеми.** Міжнародні стандарти здійснення економічної діяльності передбачають дотримання положень ISO 26000. Означений документ висвітлює основні принципи соціальної відповідальності. Отже, ситуація, що склалася, спонукає суб'єктів економічного середовища України до обізнаності з питань соціальної відповідальності, тобто сучасна економіка потребує соціально відповідальних фахівців. Процес формування соціальної відповідальності майбутніх менеджерів з економіки у фаховій підготовці стає завданням вищих економічних навчальних закладів.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Окремим аспектам підготовки менеджерів до майбутньої професійної діяльності присвячені праці С. Алфер'єва [1], Ю. Атаманчук [2], С. Медведєвої [3], Т. Морозової [14], О. Коробейшикової [7] та інших дослідників.

Результати досліджень з формування соціальної відповідальності фахівців певних галузей професійної діяльності представлена у працях Л. Барановської, І. Гладішевої, А. Гулевської, І. Кочетової, О. Кривошевої, Л. Крилова, О. Яковлевої. Аналіз літератури з проблеми формування соціальної відповідальності майбутніх фахівців свідчить про наявність певного фонду знань про сутність відповідальності, соціальної відповідальності та її виховання, розвитку і формування у старшокласників, студентів недержавних вищих навчальних закладів, студентів економічних та педагогічних спеціальностей.

Проблема педагогічної діагностики висвітлена у дослідженнях Л. Давидової [3], О. Демченко [4], А. Кочетова [15], Я. Кульбашної [8], Т. Плохути [16], І. Підласого [17] та інших.

Проте, незважаючи на наявність у сучасній педагогічній науці праць, що присвячені проблемі

формування соціальної відповідальності фахівців різних спеціальностей, вона залишається однією з найбільш дискусійних, що зумовлено складністю й системністю самого феномену соціальної відповідальності особистості, а також значною складністю формування соціальної відповідальності майбутніх менеджерів з економіки в сучасних соціально-економічних та політичних умовах життєдіяльності. В той же час теоретичні умовиводи потребують експериментальної перевірки. Саме діагностування дозволить розглядати результати у зв'язку зі шляхами, способами їх досягнення, сприятиме виявленню тенденції, динаміки формування соціальної відповідальності майбутніх менеджерів з економіки в процесі фахової підготовки. Питання діагностики сформованості соціальної відповідальності у майбутніх управлінців потребує вирішення. Оскільки запропоновані методики дослідження соціальної відповідальності фахівців різних напрямків підготовки не віддзеркалюють специфіку роботи менеджерів.

**Мета статті** полягає у розкритті сутності процесу діагностики соціальної відповідальності майбутніх менеджерів з економіки.

**Результати дослідження.** Висвітлення сутності процесу діагностики соціальної відповідальності майбутніх менеджерів з економіки у фаховій підготовці потребує розгляду дефініцій «діагностика», «діагностування» та «педагогічне діагностування». Термін «діагностика» походить від двох грецьких слів «dia» - між, через, після та «gnosis» - знання [16]. Науковці розглядають поняття «діагностика» як науку, як специфічний метод пізнання, як процес та як приватну методику. У своєму дослідженні ми спираємось на визначення діагностування що запропоновано Л. Давидовою [3, с. 19]. Науковець поняття

«діагностування» та «діагностичний процес» використовує як ідентичні. З точки зору Л. Давидової «діагностування – діагностичний процес – складна професійна діяльність, що спрямована на визначення внутрішнього стану об'єкту, що діагностується за заздалегідь визначеним еталонам, нормам, параметрам, стандартам» [3, с. 19].

Я. Кульбашна [8] вважає, що перекладу з грецької мови слова «діагноз» відповідає поняття «розпізнавання». І. Підласий розрізняє діагностику як загальний підхід та діагностування як процес (складову частину) практичної педагогічної діяльності. Дослідник розглядає означені поняття у ракурсі навчального процесу. Діагностика вважає вчений, це прояв всіх обставин протікання дидактичного процесу, точне визначення його результатів. Ми поділяємо точку зору І. Підласого про те, що без діагностики неможливе ефективне управління дидактичним процесом, досягнення оптимальних для умов результатів. Цінним для нашого дослідження є висновок науковця, про те, що діагностування розглядає результати у зв'язку зі шляхами, способами їх досягнення; виявляє тенденції, динаміку формування продуктів навчання. «Діагностування включає в себе контроль, перевірку, оцінювання, накопичення статистичних даних, їх аналіз, виявлення динаміки, тенденції, прогнозування подальшого розвитку подій» [17, с. 544].

Діагностика педагогічна визначається науковцями як особливий вид діяльності, що являє собою встановлення та вивчення ознак, що характеризують стан та результати процесу навчання та дозволяє на цій підставі прогнозувати,

визначати можливі відхилення, шляхи їх попередження, а також корегувати процес навчання з метою підвищення якості підготовки кваліфікованих робітників та фахівців [18, с. 497].

Окрім зазначених науковців проблема педагогічної діагностики була предметом вивчення О. Демченко, Д. Іванова, К. Коваль, О. Кочетова, В. Максимової, О. Матвєєвої та інших.

На підставі аналізу наукової літератури з проблематики педагогічного діагностування ми виокремили наступні стадії технології педагогічного діагностування формування соціальної відповідальності майбутніх менеджерів з економіки у фаховій підготовці: преддіагностування, власно діагностування та пост діагностування. Перший етап передбачав збір первинної інформації, систематизацію та класифікацію отриманих даних, вибір предмету, визначення мети та засобів діагностики. Другий етап був спрямований на співставлення реальної ситуації з еталонам, аналіз діагностичної інформації, визначення гіпотези про причини такого стану об'єкту. Останній, третій етап педагогічного діагностування формування соціальної відповідальності майбутніх менеджерів економічної сфери діяльності дозволив виявити умови ефективності означеного процесу, скласти прогноз, сформулювати заключний висновок. Наведемо приклади емпіричних методів дослідження, що були використані під час зазначених етапів.

Таблиця 1

Методика оцінювання соціальної відповідальності студентів В.Л. Марищука

|                                                                                                         |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 1. Переконаність в необхідності соціальної відповідальності рішень, що приймаються, фахівцями економіки | 1. Не бачу необхідності в соціальній відповідальності<br>2. Не маю ясного уявлення про соціальну відповідальність<br>3. Маю переконання в необхідності соціальної відповідальності<br>4. Маю тверді переконання в необхідності соціальної відповідальності, але не знаходжу можливості для їх актуалізації<br>5. Маю переконання і знаходжу застосування своєї соціальної відповідальності         |
| 2. Відношення до громадської діяльності                                                                 | 1. Негативно відношусь до громадських справ<br>2. Байдуке відношусь до громадської роботи<br>3. Притягає можливість отримати заохочення<br>4. Притягає громадський статус при виконанні суспільно значимих справ<br>5. Притягає творчість в громадських справах, їх необхідність і важливість для суспільства                                                                                      |
| 3. Громадська активність                                                                                | 1. Ніколи не беру участь в громадських заходах<br>2. Виконую разові доручення<br>3. Беру участь в громадських справах, але як рядовий виконавець<br>4. Беру участь в громадських справах регулярно<br>5. Є ініціатором громадських справ у колективі                                                                                                                                               |
| 4. Усвідомлення соціальної відповідальності для майбутньої спеціальності                                | 1. Абсолютно не замислююся про майбутню спеціальність<br>2. Іноді замислююся про майбутню спеціальність<br>3. Замислююся про майбутню спеціальність лише як способу отримання доходу<br>4. Уявляю мету професійної діяльності, але не розумію ролі соціальної відповідальності в ній<br>5. Усвідомлюю цілі і зміст професійної діяльності і ту роль, яку відіграє в ній соціальна відповідальність |
| 5. Відношення до майбутньої спеціальності                                                               | 1. У майбутній спеціальності немає нічого привабливого<br>2. У майбутній спеціальності привабливе в основному її дохід<br>3. Привабливе можливість займатися керівництвом людьми<br>4. Привабливе є громадська значущість професії<br>5. Привабливе можливість професійної творчості і престиж професії                                                                                            |

|                                 |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
|---------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 6 Відношення до освіти          | 1. Вчуся без інтересу, часто пропускаю заняття<br>2. Цікавлюся окремими проблемами, відвідую заняття вибірково<br>3. Виявляю цікавість до окремих предметів<br>4. З цікавістю відвідую заняття<br>5. З цікавістю відношуся до будь-яких форм навчальної діяльності і активно приймаю в них участь                                                                                                      |
| 7. Участь у науковій діяльності | 1. Не займаюся науковою роботою<br>2. Працюю над проблемою, оскільки це необхідно для наукової роботи (олімпіади, наукові конференції і так далі)<br>3. Працюю над темою наукового дослідження, оскільки вона цікава<br>4. Розробляю наукову проблему, оскільки усвідомлюю її громадську значущість<br>5. Творчо вирішую проблему, беру участь у науково-практичних конференціях з великим інтуїтизмом |
| 8. Відношення до праці          | 1. Уникаю участі в трудових справах. Фізичну працю не люблю<br>2. Іноді беру участь, але роботу виконую погано<br>3. Беру участь, але за відсутності контролю роботу не виконую<br>4. Однаково добре виконую будь-яку роботу<br>5. Працюю захоплено. Не допускаю недбалості. Фізичну працю люблю                                                                                                       |
| 9. Моральна самосвідомість      | 1. Не замислююся над своїми вчинками<br>2. Замислююся лише після критики<br>3. Іноді аналізую свої вчинки за власною ініціативою<br>4. Майже завжди аналізую свою поведінку<br>5. Постійно аналізую свою поведінку                                                                                                                                                                                     |
| 10. Відношення до однокурсників | 1. Вважаю своїх одногрупників ледачими і бездарними<br>2. Однокурсники мені не цікаві<br>3. Позитивно відношуся тільки до деяких одногрупників<br>4. Уважно відношуся по відношенню до більшості одногрупників<br>5. Уважність і чуйність по відношенню до інших поєднуються в мені з вимогливістю і повагою                                                                                           |
| 11. Громадська діяльність       | 1. Ні у яких громадських заходах не приймаю участі<br>2. Іноді приймаю участь в громадських заходах<br>3. Завжди приймаю участь в громадських заходах, оскільки мені подобається бути лідером<br>4. Завжди приймаю участь в громадських заходах, оскільки вважаю, що це важливо для моєї професії<br>5. Завжди приймаю участь в громадських заходах, оскільки це важливо для усіх людей                |

**Анкета**

вивчення залученості студентів у навчальний процес вищого навчального закладу

Шановні студенти!

Проаналізуйте останній навчальний рік та надайте відповіді обравши один із запропонованих варіантів з кожного питання

|                                                                                                     | часто | іноколи | вкрай рідко | ніколи |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------|-------|---------|-------------|--------|
| Задавали питання на семінарі та приймали участь у загально груповій дискусії                        |       |         |             |        |
| Приходили на семінар з невиконаним домашнім завданням                                               |       |         |             |        |
| Працювали над домашнім завданням разом з одногрупниками                                             |       |         |             |        |
| Обговорювали з викладачем у поза аудиторний час власні ідеї, що виникли під час вивчення дисципліни |       |         |             |        |

Опитування студентів першого курсу дозволило виявити певні тенденції. В опитуванні приймало участь 25 студентів. Результати анкетування показали, що 68% студентів іноді приймали участь у загально груповій дискусії; 36% ніколи не працювали над домашніми

завданнями разом з одногрупниками, іноді це робили 48%. 56% студентів ніколи не обговорювали з викладачем у поза аудиторні години власні ідеї, що виникли під час засвоєння курсу. 76% опитаних першокурсників іноді

приходили на семінар з невиконаними домашніми завданнями, дуже часто це робили 12%.

### Анкета

Шановні студенти! З метою деталізації практики нечесної поведінки у студентському середовищі просимо відповісти на питання анкети.

I. Чи доводилося Вам в цьому навчальному році:

- скачувати з інтернету реферати, есе і таке інше;
- ксерокопіювати лекції, конспекти інших студентів;
- використовувати відповіді на екзаменаційні питання, білети, шпаргалки тощо;
- використовувати реферати, домашні завдання тощо, які виконали інші студенти нашого навчального закладу;
- використовувати на іспитах матеріали з предмету, що були завантажені в мобільний телефон;
- використовувати на іспитах шпаргалки інших студентів;
- платити за виконання курсових, рефератів і так далі (чи купувати готові роботи)
- нічого з перерахованого не приходилося робити в цьому навчальному році.

II. Відношення до списування

- цілком допустимо
- в цілому допустимо
- в цілому неможливо
- у крайньому неможливо
- важко відповісти

III. Відношення до плагіату (відношення до захисту дипломів та дисертацій, що написані іншими)

- цілком допустимо
- в цілому допустимо
- в цілому неможливо
- у крайньому неможливо
- важко відповісти

З метою деталізації практики нечесної поведінки студентів ми запропонували їм відповісти на питання анкети. Аналіз отриманих результатів дозволяє

стверджувати, що, студентам доводилося в цьому навчальному році:

- качувати з інтернету реферати, есе і так далі (80%);
- ксерокопіювати лекції, конспекти інших студентів (40%);
- використовувати реферати, домашні завдання і так далі, які виконали інші студенти нашого навчального закладу (48%);
- використовувати опубліковані відповіді на екзаменаційні питання, шпаргалки (40%);
- використовувати на іспиті шпаргалки інших студентів (16%);
- платити за виконання курсових, рефератів і так далі (чи купувати готові роботи) (12%).

Позитивним моментом можна назвати той факт, що 100% відповіли негативно на питання, про використання в процесі складання іспиту матеріалів з предмету, закарбованими в мобільний телефон.

Нас цікавило відношення студентів до списування. 44% опитаних вважають, що такий факт в цілому допустимий, 4%, цілком припустимо, 24% вважають що в цілому це неможливо, 28% було складно відповісти.

На питання: "Як ви відноситеся до захисту дипломів, дисертацій, написаними іншими людьми?" були отримані наступні результати: 44% вважають такий факт у крайньому неможливим, 36% оцінюють його як в цілому неможливим, 16% було складно відповісти і 4% оцінили його як в цілому допустимим.

### Висновки і перспективи подальших досліджень.

Підсумовуючи все вищезазначене, можемо дійти висновку, що проблема педагогічної діагностики в дослідженні проблеми формування соціальної відповідальності майбутніх менеджерів з економіки у фаховій підготовці є актуальною. Висвітлені методики діагностування показників соціальної відповідальності менеджерів з економіки віддзеркалюють проведену роботу автора. Подальше дослідження проблеми ми бачимо у висвітленні отриманих результатів, тенденцій, динаміки формування означеного складного особистісного утворення.

### Список використаних джерел

1. Алферьев С.С. Практико-ориентированная система профессиональной подготовки будущих менеджеров в вузе: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08/ Алферьев Сергей Сергеевич. - Челябинск, 2010. - 169с.
2. Атаманчук Ю.М. Организационно-педагогические условия самостоятельной работы будущих менеджеров предпринимательской деятельности в информационном образовательном окружении университета: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теория и методика профессионального образования»/ Ю.М. Атаманчук. - Черкаси, 2008. - 20с
3. Давыдова Л.Н. Педагогическое диагностирование как компонент управления качеством образования: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.01/ Людмила Николаевна Давыдова. - Астрахань, 2005. - 342с.
4. Демченко О.М. Педагогическая диагностика как средство оптимизации самостоятельной образовательной деятельности студентов медицинских колледжей: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.09/ Елена Николаевна Демченко. - Харьков, 2008. - 220с.
5. Иванова Д.Г. Место и роль педагогической диагностики в подготовке будущих учителей до профессиональной деятельности в поликультурном образовательном окружении / Д.Г. Иванова, О.Б. Борисова//Проблемы образования. - 2012. - №70(Ч.2). - С.145. - 149.
6. Коваль К.С. Понятия «педагогическая диагностика» та її функції [Електронний ресурс]/К.С. Коваль. - Режим доступу: [http://archive.nbuv.gov.ua/portai/soc\\_gum/pfto/2012\\_24/files/P2412\\_28.pdf](http://archive.nbuv.gov.ua/portai/soc_gum/pfto/2012_24/files/P2412_28.pdf).
7. Коробейщикова Е.А. Формирование профессиональной компетенции менеджера в области операционного менеджмента в условиях интегрированной подготовки в вузе: автореф. дис. на соискание науч.



степени канд. пед. наук: спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования»/ Е.А. Коробейщикова. – Москва, 2012. – 27с.

8. Кульбашна Я.А. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців із стоматології: теоретичні й методичні основи: монографія/Я. Кульбашна. - К.: ВПП «Компас», 2014. – 414с.

9. Максимов В.Г. Педагогическая диагностика в школе: учеб.пособ. для студ. высш. пед.учеб. завед./ В.Г. Максимов. - М.: Академия, 2002. - 272с.

10. Матвеева О.О. Особливості педагогічної діагностики[ Електронний ресурс] / О.О. Матвеева. - Режим доступу: [http://irbis-nbv.gov.ua/cgi-bin/irbis\\_mbu/cgiirbis\\_64.exe?C21COM=2](http://irbis-nbv.gov.ua/cgi-bin/irbis_mbu/cgiirbis_64.exe?C21COM=2)

11. Медведева С.А. Формирование ценностных доминант межкультурного общения при подготовке бакалавров менеджмента: дис.... канд.. пед.. наук: 13.00.08/ Медведева Светлана Александровна. – Брянск, 2014. – 224 с.

12. Морозова Т.А. Социально-ориентированная модель экономического образования менеджера: дис.... канд.. пед.. наук: 13.00.08/ Морозова Татьяна Анатольевна. – Ярославль, 2008. – 244 с.

13. Николаева Л.П. Формирование социально-профессиональной ответственности студентов железнодорожного техникума: автореф. дис.. на соискание науч. степени канд. пед. наук: спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования»/ Л.П. Николаева. – Оренбург, 2013. – 24 с.

14. Орлов А.О. Формування професійної відповідальності майбутніх менеджерів: автореф. дис.. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти»/ А.О. Орлов. – Київ, 2009. – 20 с.

15. Педагогическая диагностика в школе / [под. ред. А.И.Кочетова]. - Мн.: Нар.асвета, 1987. – 223 с.

16. Плохута Т. Педагогічна діагностика у сучасному дидактичному процесі ВНЗ// Проблеми підготовки сучасного вчителя: збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини/[ред кол: Побірченко Н.С.(гол ред.) та ін.] - Умань: ПП Жовтий О.О., 2011 - Випуск 4. - Частина 2. - С.22-28.

17. Подласый И.П. Педагогика. Новый курс: Учебник для студ пед вузов: В 2 кн. – М.: Гуманит изд. Центр ВЛАДОС, 2000. – Кн.1: Общие основы. Процесс обучения. – 576 с.

18. Профессиональная педагогика : Учебник для студентов, обучающихся по педагогическим специальностям и направлениям. - М.: Ассоциация «Профессиональное образование», 1997. - 512с.

*В статье представлен анализ ситуации, по экономической среды Украины и поднята проблема формирования социальной ответственности будущих менеджеров по экономике в процессе профессиональной подготовки. Автором сосредоточено внимание на сущности данного процесса, выделены стадии технологии педагогического диагностирования формирования социальной ответственности будущих менеджеров по экономике. Наведено примеры эмпирических методов исследования, которые были использованы во время указанных этапов (методика оценки социальной ответственности студентов В.Л. Маришчук).*

**Ключевые слова:** педагогическая диагностика, менеджер по экономике, профессиональная подготовка, социальная ответственность.

*The article presents an analysis of the situation of the economic environment in Ukraine and raises the problem of the formation of the social responsibility of the future managers of the economy in the course of professional training. Author emphasises on the essence of this process, highlighted stages of pedagogical technology of diagnosing the formation of the social responsibility of the future managers of the economy. Empirical research methods that were used during these stages (assessment methodology of social responsibility of students Marishchuk VL) have been exemplified.*

**Key words:** pedagogical diagnostics, manager for economics, vocational training, social responsibility.

УДК 159.9.072.

Залановська Леся Ігорівна,  
аспірант,

Класичний приватний університет м. Запоріжжя

## АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕННЯ КОМПОНЕНТІВ МІЖЕТНІЧНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ

*У статті виокремлено компоненти та рівні сформованості міжетнічної толерантності. Розглянуто результати дослідження означеної особистісної якості та стан сформованості в процесі підготовки фахівців.*

**Ключові слова:** міжетнічна толерантність, експериментальна робота, компоненти, рівні прояву.

**Постановка проблеми.** Актуальність формування трансформаційного періоду суспільного розвитку в Україні, міжетнічної толерантності, зумовлюється, складнощами який характеризується зниженням керованості соціальної